

Ismertetések – Reviews – Rezensionen – Katsauksia – Рецензии

Say István: Izsór nyelvtan

Kaposvár, 2024. 152 l.

ISBN 978-615-81646-5-8

Say István figyelme évek óta a kis balti finn nyelvekre összpontosul. Az elmúlt öt esztendőben eddig összesen hét különböző balti finn nyelvről készített önálló kötetet,¹ emellett egy összefoglaló-összehasonlító munkát is kiadott. Nemrég egy kétkötetes karjalai–magyar² szótárral bővítette a reper-toárt. Legújabb munkája az izsór nyelvtan részletesebb áttekintése,³ az alábbiakban ezt ismertetem.

Say a legelső kiadványában foglalkozott az izsórral,⁴ amelyben már volt egy igen vázlatos nyelvtani fejezet is. Az előszóból (11) kiderül, hogy az azóta eltelt időszakban tudása gyarapodott, módszere finomodott, ez indokoltá tette egy új, átdolgozott változat megjelenítését. E kötet az izsór részletesebb grammatikáját mutatja be, mellőzve a népismeretet, a szójegyzéket és a szövegtárat. Munkájának alapja Vitalij Csernyavszkij izsór nyelvvvel foglalkozó kötete.⁵

1. A kötet első egysége a *Nyelvtípus* (12–17) című fejezet. Ebben Say mindenekelőtt az izsór nyelvi hovatartozását határolja körül. Az izsór a balti finn nyelvek északi ágába tartozik, legközelebbi rokona a karjalai (a déli ág-

---

¹ A szerző kiadványai mindenki számára szabadon elérhetők a https://balti-finn.hu/bekoszonto_honlapon.

² <https://balti-finn.hu/sites/default/files/karjalai-magyar-szotar-I-II-beliv.pdf>

³ A kötet elektronikus formátumban letölthető a <https://balti-finn.hu/sites/default/files/izsor-nyelvtan.pdf> címről

⁴ A korábbi kötetben Say ragaszkodott az *izsor* írásmódhoz, az *izsór* helyett. Az új kiadványban ezt már elvetette, és ő is az *izsórt* használja. A korábbi kötetéről két recenzió készült: a 2017-es, internetes változatot Maticsák Sándor ismertetette (FUD 24 [2017]: 379–384), a 2018-as, kiadványról, valamint az olonyeci kivételével a balti finn nyelveket bemutató kötetekről ld. az ismertetésemet: FUD 27 [2020]: 326–333.

⁵ Чернявский, Виталий: *Ižoran keel. Ittseopastaja – Ижорский язык. Самоучитель.* [https://theswissbay.ch/pdf/Books/Linguistics/Mega_linguistics_pack/Uralic/Ingrian%3BИжорский_язык_\(Чернявский\).pdf](https://theswissbay.ch/pdf/Books/Linguistics/Mega_linguistics_pack/Uralic/Ingrian%3BИжорский_язык_(Чернявский).pdf)

ba tartozik a vót, a lív és az ész). Ehhez Say két ábrát is mellékel. Az első az izsört ábrázolja a balti finn nyelvek családfáján, míg a másodikon – Pekka Sammallahti alapján – a balti finn nyelvek fejlődését. A szerző Sammallahti és Paul Ariste felfogásával összhangban kiáll amellett, hogy az izsór, a karjalai és a vepsze alkotják a balti finn nyelvek keleti ágát, elsősorban az őket ért és érő erőteljes orosz hatás miatt. Ezután 33 olyan nyelvi tulajdonságot sorol fel Say, amely a finnugor nyelvek mindegyikét jellemzik, beleértve az izsört is, pl. az első szótag hangsúlyos volta stb.

Az izsór igen erős nyelvszövetségben él az oroszsal, emiatt egyre jobban távolodik a finntól és az észttől. A fejezet végén Say szól az izsór dialektusokról, amelyek közül mára a szojkinói lett a domináns.

2. A következő fejezet hangtani kérdésekkel foglalkozik (18–33). Az izsór magánhangzókészlet nyolc rövid és ugyanennyi hosszú vokálist tartalmaz. Írásban ugyanúgy kettőzéssel jelölik a hosszú változatot, mint a finnben vagy az észten. Az izsór diftongusokban is igen gazdag, több mint harmincat számlál. Kapcsolódási rendszerüket Say táblázatban összegzi. Alaktani fejleményként az izsórban beszélhetünk triftongusokról is. Ez három vokális, egyszótagúként való hosszán ejtése, pl. *lühüiez* (InessPl.) 'rövidekben'.

A magánhangzó-harmónia az izsórban is jelen van. Say szól a magánhangzóváltozásokról is. Izsór sajátosság, hogy szó belseji pozícióban a vokális hosszúsága a toldalékolás során megváltozik, az igeővekben például gyakran megnyúlik: *johattaa* 'vezet (inf.)' – *johhaatan* (ind. praes. Sg1.).

Az izsórban összesen húsz mássalhangzó van, több, mint a finnben. Say az izsór mássalhangzórendszert is táblázatban összegzi. A konzonánsok közül a zöngés zárhangok (*b, d, g*), a zöngés szibilánsok (*z, ž*), valamint az *f* és *š* hangok jelenléte orosz hatással magyarázható. Az izsórban – az orosz eredetűeket leszámítva – megvannak a geminált mássalhangzók is. A mássalhangzók hosszúságának jelentés-megkülönböztető szerepe is lehet, pl. *palo* 'tűz' – *pallo* 'gömb'. A palatalizáció az izsórban sem ismeretlen.

A fokváltakozás jelensége az izsórban sokkalta kiterjedtebb, mint például a finnben. A *b, d, g, f* és a *z, š, c* hangok kivételével, minden konzonánst érint. Három hagyományos típus különíthető el: mennyiségi, minőségi és asszimilációs, azaz teljes hasonulós típus.

A szerző csak a fokváltakozás után tér ki az izsór ábécére, holott szerintem ez a vokálisok és a konzonánsok bemutatása után célravezetőbb lenne. Ugyanez a helyzet a *kiejtés* résszel is. A hangtani fejezetet Say a helyesírás és a szóhangsúly kérdésével zárja.

3. Az alaktani rész (34–112) elején a szótövek rendszerét mutatja be Say. A szótó lehet változó és változatlan is. Gyakori, hogy az izsór szavak töve több alakú, a szó vokálisra is és konzonánsra is végződhet. Utóbbi *z*, *r*, *s*, *t* lehet.

A névszókra jellemző, hogy nincs sajátos alapalakjuk, amely megkülönböztetné egymástól a szófajokat és a szófajcsoportokat. A névszók (és az igék) ragozásában a legtöbb alcsoport a keleti balti finn nyelvek közül az izsórban van.

Say összesen tizenöt névszói esetet tart számon. Kiáll az accusativus megléte mellett. A négy szintaktikai eseten kívül hat helyhatározói esettel számol. Az egyéb határozók sorában ötöt ismer az izsór: translativus, essivus, comitativus, abessivus, valamint az exessivus (eredethatározó), amely hiányzik a finnből és az észtből.

Az izsórban nominativusban és accusativusban *-t*, a függő esetekben *-i* a többesjel, a többi balti finn nyelvhez hasonlóan. Az *-i* több esetben *-lo*, *-lö* elemmel egészül ki, pl. *järvi* 'tó (Nom)' – *järvi-löi-n* (PIGen)'.

Az izsór névszóragozási csoportjai sokkal bonyolultabbak, mint a rokon nyelveké. A szerző tizenkilenc ragozási csoportot különböztet meg, amelyeket részletesen bemutat (40–61). (Korábbi munkájában kettővel többel számolt.) Az egyes csoportok végződés szerinti meghatározása nehézkes. A csoportok ismertetése után a szerző két táblázatban összegzi az írottakat.

A névszóragozás után a szerző röviden kitér a főnevek sajátosságaira. Külön utal röviden a plurale tantumokra is, pl. *pöksyt* 'nadrág'. A főnevek után a melléknevek fokozását ismerteti Say.

A szerző az alaktani áttekintést a számnevek rendszerének felvázolásával folytatja (66–68). 11-től 19-ig a *-toist* utótag társul az alap-tőszámnevekhez, pl. *kuuztoist* 'tizenhat'. 20 és 90 között a számok utótagja a *-kümment* (ez a *kümmen* 'tíz' számnév partitivusi alakja). 21-től kezdődően az izsór különírja a számokat, mint az ész. Ragozáskor minden elemet ragoznak, pl. *kahen kümmenän kaheksan* '28 (Gen)'. A sorszámnevek esetében az izsór sem a tőszámnévből képezi az 'első, második' jelentésű sorszámnevet: *ezimäin*, *toin*. Háromtól a tőszámnév genitivusában a tövégi vokális megnyúlik, melyhez a *-z* képző társul, pl. *kolmaaz* 'harmadik'. A törtszámnevek képzője az izsórban a *-nnez*, pl. *kolmannez* 'harmad'. Határozatlan számnevek: *paljo* 'sok', *vähhäizen* 'kevés', *kaik* 'összes, minden'. Végül Say a számhatározószókra is kitér.

A számneveket a névmások ismertetése követi (68–73). Először az izsór személyes névmásokat mutatja be a szerző. Birtokos névmás külön nincs az izsórban, a személyes névmások genitivusi alakját használják. A mutató

névmások rendszere megegyezik a rokon nyelvekével, azaz van egy közelre és egy távolra mutató jelentéspár, pl. *tää* 'ez' – *noot* 'azok'. A névmások lezárásaként Say felvázolja a kérdő és vonatkozó, a visszaható, a kölcsönös, valamint az általános és határozatlan névmások rendszerét is.

A szerző ezután ismereti az izsór névutók igen gazdag rendszerét. Nyolcvanháromat mutat be, vonzatukkal együtt. Nagy részük gentivust vonz, pl. *alle* 'alá' (73–75). Ugyanígy tesz az előjárószavakkal is, ezekből tizennyolcat ad közre, ugyancsak azok vonzatával, pl. *ilma* 'nélkül', *enne* 'előtt (időben)'. Az izsór határozószók között megkülönböztethetünk idő-, hely-, állapot- és módhatározószót, pl. *kottii* 'haza', *ei konzka* 'soha'.

A névmások és a határozószók után Say az igéket rendszerezi. Először a főnévi igeneveket mutatja be, amelyből kettő létezik az izsórban. Melléknévi igenévből kétszer kettő van: folyamatos és befejezett, aktív és passzív alakban. A korábbi izsór kötetben a szerző az egyszerű és összetett igealakok között magyarázta a participiumokat, ebben a kötetben már az igék bemutatása előtt szerepel, ez némileg szerencsésebb.

Melléknévi igenévből kétszer kettő van: folyamatos és befejezett, aktív és passzív alakban. A korábbi izsór kötetben a szerző az egyszerű és összetett igealakok között magyarázta a participiumokat, ebben a kötetben már az igék bemutatása előtt szerepel, ez némileg szerencsésebb.

A participiumok után terjedelmesebb egységben foglalkozik Say az izsór igeragozás rendszerével (81–110). Az izsór igeragozás rendszere nagyvonalakban megegyezik a finnel és az észttel. Az igéknek három nemét ismerik: cselekvő, szenvedő, valamint a rokon nyelvekben általában nem szereplő visszaható. Négy igemódjuk van: indicativus, imperativus, conjunctivus és conditionalis. Igeszemplélet szerint az ige lehet folyamatos, befejezett és kezdő, azaz inchoatív aspektusú is. Öt igeidőt ismer az izsór: a praesens mellett három múlt időt: imperfectum, perfectum és plusquamperfectum. Eltérés a közeli rokon nyelvekhez képest a futurum megléte. Az összetett múlt idők segédigéje az *olla* létige, az összetett jövő időé a *leetä*. Say röviden összegzi az igerendszer jeleit és ragjait, majd ismerteti a lét (*olla*) ragozását.

Az izsór a múlt és jelen idejű alakokban a *noissa* 'kezd, elkezd' jelentésű segédigével hozza létre a kezdő igeszempléletet, amelyhez a II. infinitivus kapcsolódik, például *noisi kirujuttammaa* 'írni kezdett'. Say István – Csernyavszkijtől eltérően – az *alkaa* 'kezd, elkezd' igét nem tekinti kezdő segédigének.

Say a *tehhä* 'csinál, tesz' igeen keresztül mutatja be az egyszerű és összetett igealakokat, pl. *teen* 'csinálok', *olin teht* 'csináltam'. A tagadás rendszere azonos a finnével.

A korábbi kötettel azonos módon Say 15 igeragozási típust különböztet meg, amelyeket részletez is (93–109). Az egyes csoportok meghatározása nehéz, mivel egyes igék több csoportba is tartozhatnak. Tovább bonyolítja rendszert, hogy minden csoport további alcsoportokat is magában foglal. Az

egy igeragozási csoportok bemutatása után Say táblázatban összesíti az írottakat. Ugyanígy tesz az igetoldalékok összegzése során is.

Az izsór nem ismeri a klasszikus értelemben vett igekötőket, azonban több határozószó, névutó és előljáró bizonyos igéket követve szerkezetet alkot, kvázi „igeutóként” szerepel, pl. *panna pääle* ’felvesz’, *ottaa väljää* ’ki-választ’.

Az alaktani fejezet végén Say „az egyéb szófajok” részben röviden szól az izsór kötő-, módosító- és indulatszókról.

4. A kötet következő fejezete az izsór szókészlettel foglalkozik (113–136). Az izsór alapszókins (Saynál eredeti szókins) többségében azonos a balti finn nyelvekével. Ezt Say egy több oldalas táblázatban bizonyítja, ahol az alapszókinsból kapunk egy válogatást (114–119). Benne az izsór szókins a finnel és az észttel került összevetésre, de a szerző megadja a szavak magyar és orosz megfelelőit is.

Az izsór újkori szókinsének bővülésére leginkább az orosz volt és van a legnagyobb hatással. A szerző egy több oldalas, orosz–izsór szóazonosságot reprezentáló táblázatot is összeállított, amelyből néhány példa: or. *думать* > izsór *duumata* ’gondol’, or. *карандаш* > izsór *krandošši* ’ceruza’, or. *чай* > izsór *čaaju* ’tea’, or. *поезд* > izsór *poojezda* ’vonat’, or. *праздник* > izsór *praaznikka* ’ünneper’, or. *красить* > izsór *kraazata* ’fest’.

Az izsór szóképzésnek négy nagy csoportja különíthető el: 1) igéből ige, pl. *murtaa* ’eltör’ > *murtua* ’eltörök’, *istussa* ’leül’ > *istutella* ’ülésezik’; 2) igéből névszó, pl. *antaa* ’ad’ > *annoz* ’adag’, *söövvä* ’eszik’ > *söömiin* ’evés’, *keittää* ’főz’ > *keittäjä* ’szakács’; 3) névszóból ige, pl. *jää* ’jég’ > *jäähtüä* ’kihül’; 4) névszóból névszó, pl. *liha* ’hús’ > *lihaz* ’izom’, *kalliz* ’drága’ > *kallehusse* ’kins’, *Sooma* ’Finnország’ > *soomlain* ’finn’.

Az izsór nyelvújításban a modern szavak és kifejezések megnevezésére kevés szóösszetételt alkotnak, ráadásul olykor egészen furcsa megoldásokat alkalmaznak. A szerző ebből ad közre egy rövid összeállítást, pl. *jalkalauta* ’pedál (láb + deszka)’, *suuruhluu* ’tartály (nagy + vödör)’, *vähäväkkiin* ’gyenge (kis + erejű)’.

A fejezet végén Say röviden szól az onomapoetikus szavakról (pl. *širissä* ’cipipel’, *niaukkua* ’nyávog’), és bemutat néhány szólást is, pl. *sattaa vihmaa rankast* ’esik, mintha dézsából öntenék’ (szó szerint: ’súlyosan/nagyon esik az eső’), *panna kaiken yhen kortin varraa* ’mindent egy lapra tesz’.

5. A kötet utolsó fejezetében az izsór mondattant (137–152) vázolja fel a szerző. A közlés szándéka szerint kijelentő, felkiáltó, óhajtó és felszólító mon-

datokat különböztethetünk meg. A kérdő mondat lehet kiegészítendő vagy eldöntendő. Lehet állító vagy tagadó. Szerkezetük szerint egyszerű, összetett, valamint többszörösen összetett mondatokkal számolhatunk az izsóiban.

Az izsór szórend alapvetően kötetlen, mint a balti finn nyelvekben és a magyarban is. Az állítmány lehet igei és igei-névszói.

A magyarhoz hasonlóan az izsóiban is vannak alanytalan mondatok, pl. *Saattaa*. 'Esik'. Abban az esetben, ha több singularis alany halmozódik fel egy mondatban, akkor az izsóiban az állítmány többes számú, pl. *Karhu, suzi ja repoi külvettii kerran ruist*. 'A medve, a farkas és a róka egyszer rozsot vetett.' (Szó szerint: 'vetettek'.)

Say a mondat tárgya kapcsán bemutatja az accusativus-partitivus szembenállást. Szól a habeo-szerkezetéről, és kitér a határozókra és a jelzőkre is.

A mondattani részt Say egy kis kitekintéssel zárja a közmondásokra és a vele rokon szállóigékre. Egy példa izsór közmondásra: *Ei karhua voi väkisen panna tancimaa*. 'A medvét nem lehet erővel táncba vinni'. Say a szállóigék-nél egy izsór popdalból idéz, amelyet egy bizonyos Andrej Csepeljov írt: *Ono turha läätä korvattomaka*. 'Hiábavaló olyannal beszélni, akinek nincs füle hozzá.' (Szó szerint: Felesleges fületlennel beszélni.)

6. A korábbi izsór kötethez képest egy sokkal részletesebb nyelvtankönyvet tarthat kezében az olvasó. Dicsérendő, hogy a szerző nagy hangsúlyt fektetett a nyelvtani jelenségek részletes magyarázatára, és törekedett számos korábbi hiba korrigálására. A könyv jól használható a téma iránt érdeklődőknek, kitűnő segédkönyv lehet az egyetemi oktatásban is. Remélem, hogy a szerző a jövőben folytatja a balti finn nyelvek leírását célzó hasznos tevékenységét.

KORMOS ERIK

DOI: 10.52401/fud/2024/22